

Paul Poiret

Vader van de art deco

De Franse couturier Paul Poiret was de eerste die voor een revolutie in de mode zorgde. Aan de andere kant van de Atlantische Oceaan, waar zijn ontwerpen furore maakten, noemden ze hem 'the magnificent' en 'the king of fashion'. Deze voorloper van de art deco was goed bevriend met schilders en andere kunstenaars. Vóór alle anderen had hij begrepen dat vrouwen toe waren aan een andere soort mode. Een tentoonstelling in Den Haag blikte terug op de carrière van dit genie van de haute couture, een pionier van de vrouwenemancipatie, die zijn klanten van hun korset bevrijdde en niets minder dan een nieuwe leefwijze, een nieuwe attitude lanceerde.

TEKST: CHRISTOPHE DOSOGNE

Paul Poiret met een masker van zijn eigen gezicht, gemaakt door de beeldhouwer Gourset, ca. 1935. © Foto: Roger Viollet, Parijs.

onder
Paul Poiret, 'Irudrée'-avondjurk, 1922. Collectie The Metropolitan Museum of Art, New York.

De expo vergelijkt zijn werk met dat van kunstenaars uit die tijd, vaak vrienden van hem, onder meer Paul Iribe, Georges Lepape, Erté, Eduardo Garcia Benito, Raoul Dufy, Man Ray, Kees van Dongen, Amedeo Modigliani, Constantin Brancusi, Pablo Picasso, Robert Delaunay, André Groult, Robert Mallet-Stevens, de Wiener Werkstätte en Les Ballets Russes. De expo zoomt ook in op de wortels van de art deco, een beweging die een reactie op de art nouveau was en zich vanaf het begin van de 20e eeuw verspreidde over Europa. Paul Poiret was immers de 'dirigent' van de art deco. Dankzij zijn artistieke en commerciële strategie zou zijn invloed tot ver buiten de modewereld reiken. Hij was de eerste couturier die een 'totaalkunstwerk' probeerde te creëren, door zich te omringen met kunstenaars, designers en architecten, om zo zijn eigen ontwerpen te promoten. Het resultaat was een unieke stijl die de westerse kunst diepgaand zou beïnvloeden, door er de zaadjes van de art deco in te planten. In die zin kunnen we Paul Poiret dan ook terecht de vader van de art deco noemen.

Jong geleerd

Paul Alexandre Poiret (1879-1944) werd geboren in Parijs, in de wijk Les Halles, als telg van een familie van lakenhandelaars en de enige zoon van vier kinderen. Na te zijn afgestudeerd aan de middelbare school moest hij van zijn vader aan de slag als loopjongen bij een paraplu maker die hij kende. De negentienjarige Paul verveelde zich er stierlijk en bracht zijn tijd door met tekenen. Met de restjes zijde die hij stiekem meenam uit het atelier creëerde hij zijn eerste ontwerpen, op een veertig centimeter houten kostuumop die

hij had gekregen van zijn moeder en zussen. In 1898 ging hij aankloppen bij de bekende couturier Jacques Doucet (1853-1929), die een van de eerste haute-couturehuizen had opgericht en toonaangevend was in de belle époque. Tot zijn klanten behoorden onder meer Sarah Bernhardt, Liane de Pougy en Belle Otéro. De schetsen die de jonge Poiret hem liet zien, overtuigden hem meteen. Hij nam hem in dienst als assistent. Na zijn militaire dienst ging de jongeman aan de slag bij Worth, het meest prestigieuze modehuis in die tijd. De ontwerpen van Charles Frédéric Worth (1825-1895), de uitvinder van de haute couture,

werden gekocht door de beau monde in Europa en de Verenigde Staten, en zelfs door koningshuizen. Paul Poiret wilde echter liever zijn eigen weg gaan. In 1903 wist hij zijn moeder ervan te overtuigen hem het nodige geld te lenen om zijn eigen atelier te openen, vlakbij de Opera, op nummer 5 in de Rue Auber. Niet lang daarna mocht hij kleren ontwerpen voor actrice Gabrielle-Charlotte Réju, bekend als Réjane (1856-1920), die hij had leren kennen bij Jacques Doucet. Zo werd hij op slag bekend.

Geïnspireerd door de klassieke oudheid

Net als Madeleine Vionnet (1876-1975), de uitvindster van de schuine snit en de drapering, en op aansporing van Liane de Pougy (1869-1950) gooide Paul Poiret in 1906 het korset overboord. Een revolutie! Gingen mee de deur uit: kantwerk en queues, die het silhouet alleen maar verzwaarden. Hij verving ze door vloeiende stoffen van eenvoudige snit, die wonderwel pasten bij een danseres, zoals de Amerikaanse Isadora Duncan (1877-1927), toen al een vedette. Duncan had voor een revolutie gezorgd in de wereld van de klassieke dans en de korsetten, door de tutu's en spitzen achterwege te laten en blootsvoets te dansen, in nogal luchtige kleren met drapering, geïnspireerd op de klassieke oudheid. Diezelfde oudheid zou Poiret inspireren tot het weglaten van het korset en het ontwerpen van een jurk, bijgenaamd 'la vague' (de golf), ontleend aan de stijl die in de mode was tijdens het Directoire. Het was een imitatie van een antiek model, met hoge taille onder de boezem. Het was een jurk die als een golf om het vrouwenlichaam heen viel, tot aan de voeten. Poiret veroorzaakte schandalen met zijn eenvoudige snitten, zijn kronkelige maar prima zittende jurken, zijn rijk versierde zijden

overjassen en zijn gedurfde ontwerpen uitgetest op zijn jonge vrouw Denise Boulet (1886-1982), met wie hij in 1905 was getrouwd. Maar is dat niet de sleutel tot succes?

Visionair

De altijd creatieve Poiret vroeg in 1908 aan tekenaar Paul Iribe (1883-1935) om de catalogus met zijn ontwerpen te illustreren. Het was een schot in de roos. De illustraties van Iribe waren sterk gestileerd, decoratief en kleurrijk. Poiret was ook de eerste couturier die een beroep deed op een schilder, Raoul Dufy (1877-1953), die voor hem stoffen en ontwerpen tekende. Hij schonk zijn medewerkers alle creatieve vrijheid, want hij zag in hen de wegbereiders van een nieuwe aanpak. Hun illustraties pasten niet alleen perfect

boven
Piet Mondriaan, 'Het grote naakt', 1912. Olieverf op doek, 140 x 98 cm. Collectie Gemeentemuseum, Den Haag.

links
Vrouw met Perzische tulband, in: Georges Lepape, 'Les Choses de Paul Poiret', 1911. Collectie Palais Galliera, Musée de la mode de la Ville de Paris, Frankrijk.

rechts

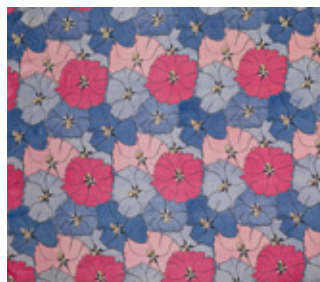
Léon Bakst, drie kostuums voor het stuk 'Daphnis et Chloé' van Les Ballets Russes, 1912. Handbeschilderd katoen. Collectie Victoria & Albert Museum, Londen.

onder

Raoul Dufy, 'Les Althéas'-omslagdoek, ca. 1914-1920. Bedrukte zijde. Collectie Gemeentemuseum, Den Haag.

bij de Poiret-stijl, ze legden ook de basis van een esthetiek die typerend was voor de art deco. De couturier beperkte zich er niet toe verschillende kunstenaars aan te moedigen, hij legde ook een indrukwekkende collectie aan, met werk van onder meer Brancusi, Picasso en Van Dongen. Toen Les Ballets Russes vanaf 1909 triomfeerden in Parijs raakte ook Poiret in de ban van de oriëntaalse esthetiek. Steeds meer haalde hij zijn inspiratie uit de krulvormige zuilversieringen en de randversieringen van de Oriënt, en de verhalen van Duizend-en-een-nacht. Zo ontwierp hij tunieken van zijdeachtige stoffen, harembroeken, tulbanden en aigrettes. Oosterse invloeden bleven daarna duidelijk herkenbaar in zijn ontwerpen. Zijn vrouw, op de reclame getooid met een tulband, versierd met een aigrette, werd de ambassadrice van het merk. Ze was dé blikvanger op een spraakmakend feest in 1911: 'Mille et deuxième nuit'. In Wenen ging Poiret ook een langdurige samenwerking aan met de Wiener Werkstätte, waarvan hij gekleurde stoffen met eenvoudige maar zeer vernieuwende motieven kocht. Paul Poiret had ook een visionaire kijk op marketing en afgeleide producten. In 1911 open-

de hij de Atelier Martine, genoemd naar een van zijn dochters, waar onder de naam Poiret meubelen, stoffen en sierobjecten voor interieurs werden gemaakt. Een decennium vóór Coco Chanel lanceerde hij ook een eigen parfumcollectie, in samenwerking met Louis Panafieu: Parfums de Rosine, eveneens genoemd naar een van zijn dochters. Die subtiele parfums kregen namen van oosterse inspiratie: 'Nuit de Chine', 'Le Minaret', 'Aladin', 'Maharadjah'. Ze kregen het gezelschap van accessoires, zoals waaiers, kaarten en stalen.

Zwanenzang en erfenis

Op 28 juni 1914 werd in de Bosnische hoofdstad Sarajevo aartshertog Frans Ferdinand, de Oostenrijks-Hongaarse troonopvolger, vermoord door een Servische nationalist. Dat luidde meteen ook het einde van een gouden tijdperk in. Zoals veel van zijn mannelijke landgenoten werd ook Paul Poiret onder de wapens geroepen. Toen hij in 1918 terugkeerde van het front herkende hij Parijs niet meer. Hij zag hoe de ster van Coco Chanel (1883-1971) rees. Tactvol omschreef hij haar als 'de uitvindster van de luxueuze misère'... Poiret had nog niet door dat hij niet echt meer

linksboven
Georges Lepape, 'Serai-je en avance?', 1912. Sjabloon voor La Gazette du bon ton. Collectie Palais Galliera, Musée de la mode de la Ville de Paris. © Foto : Roger Viollet

rechtsboven
Modebijlage 'La Belle Dame sans Merci', in : La Gazette du Bon Ton, avondjurk van Worth, 1921, tekening van George Barbier. Gemeentemuseum, Den Haag. Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.

onder
Paul Poiret, fantasiekostuum, wellicht gedragen tijdens de fameuze 'Mille et deuxième nuit', het feest dat de couturier in 1911 organiseerde. Collectie The Metropolitan Museum of Art, New York.

in de mode was. De klanten kozen nu voor een meer uitgepuurde stijl. Toch had Poiret nog niet helemaal zijn glans verloren. In 1925 wist hij zich als deelnemer voor het voetlicht te plaatsen op de 'Exposition Internationale des Arts Décoratifs et Industriels Modernes', in Parijs, die de wereld liet kennismaken met een nieuwe stijl: de art deco. Hij had drie speciaal voor de gelegenheid gebouwde weelderige vaartuigen op de Seine laten aanmeren: 'Amours', 'Délices' en 'Orgues'. Aan boord kwam je terecht in drie verschillende werelden. Dit succes gaf hem nieuwe hoop. Misschien verdiende hij nog altijd zijn bijnaam 'le magnifique'?

De ontuchtering zou echter al snel volgen, want de tijden waren wel degelijk veranderd. Zijn aarzelende schuldeisers beslisten hem niet langer te volgen. Poiret eindigde geruïneerd. In 1922-1923 had hij, met zijn gebruikelijke flair, in Mézy-sur-Seine (in het departement Yvelines), nog een achthonderd vierkante meter groot buitenverblijf laten bouwen door de Franse architect en designer Robert Mallet-Stevens (1886-1945). Het was een geometrische constructie, met bijzonder uitgepuurde lijnen, die zich verhief als een soort passagiersschip op een domein van vijf hectaren, in het nationale natuurpark Vexin. Hij moest het helaas van de hand doen nog vóór hij het betrad. Na de crisis van 1929 moest hij ook zijn modehuis sluiten. Wat er uiteindelijk overbleef van zijn typerende stijl? Een uitgesproken voorkeur voor geometrische, symmetrische en hoekige vormen, gedurfde kleurencombinaties, eenvoudige dier- en bloemmotieven, en een voorkeur voor luxueuze en kostbare materialen. Kortom, de kwintessens van de art deco, een cocktail van stijlen zoals het ku-

bisme, het futurisme en het constructivisme, mét een krachtige exotische toets.

Meer weten

Bezoeken

'Art Deco - Paris'
Gemeentemuseum
Stadhouderslaan 41
Den Haag
www.gemeentemuseum.nl
14-10 t/m 04-03

Lezen

Paul Poiret, 'En habitant l'époque'
Grasset, Parijs, 1930
Heruitgegeven in 1986
ISBN: 9782246381938